

Delrapport

Gift mot sin vilja

Förord

Detta är en delrapport på det uppdrag Länsstyrelsen Östergötland fått inom ramen för handlingsplanen *"Gift mot sin vilja"*.

I uppdraget ingår att bedriva utbildningsinsatser, ta fram information till barn och unga om relevant lagstiftning samt ansvara för ett myndighetsnätverk.

En förutsättning för att barn och unga ska få tillgång till sina grundläggande rättigheter är att aktörer inom alla verksamheter, har kunskap om utsatta barn och ungas levnadsvillkor. Det krävs också förståelse för vilka konsekvenser våld och förtryck får för barn och unga, som utsätts för våld och övergrepp. En förutsättning för att människor i olika verksamheter ska känna sig trygga att möta de barn och unga som är utsatta för våld och förtryck är att verksamheterna har tillgång till tydliga handlingsplaner, som svarar på frågan: Vad ska och kan vi göra?

När barn och unga är i en utsatt situation, krävs det även att alla vuxna, kring det utsatta barnet och den unga människan tar sitt ansvar och samtidigt har förmågan att på ett konstruktivt sätt samverka med andra ansvariga verksamheter, utifrån barn och ungas behov av stöd och skydd.

I Sverige finns det lagstiftning som ska skydda barn och unga. Samhället har en skyldighet att på ett tydligt sätt kommunicera den till alla barn och unga. Lika viktigt är det att alla barn ska veta och känna att det finns verksamheter som har ett ansvar för barn och unga vars rättigheter kränks.

Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2005 fått regeringens förtroende att genom olika regionala och nationella regeringsuppdrag motverka hedersrelaterat våld och förtryck samt förhindra att unga blir gifta mot sin vilja. Att arbeta med dessa viktiga frågor ser Länsstyrelsen Östergötland som en viktig och utmanande uppgift. Genom ödmjukhet, prestigelöshet och viljan att lyssna och dra lärdom av all den erfarenhet som finns i landet har Länsstyrelsen Östergötland inte bara hopp om, utan framförallt en hög ambition, att den retorik som finns kring barns grundläggande rättigheter, måste bli verklighet för de barn och unga, vars rättigheter kränks.

Elisabeth Nilsson
Landshövding

Juno Blom
Utvecklingsledare
Enheten för social hållbarhet

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
1. Bakgrund.....	5
1.1 Avgränsningar och definitioner.....	6
1.1.1. Unga som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja	6
1.1.2. Hedersrelaterat våld och förtryck	6
2. Informationsuppdraget.....	7
2.1 Ta fram en informationskampanj till barn och unga om relevant lagstiftning som riktar sig till skolan	8
2.1.1 Bakgrund.....	8
2.1.2 Målgrupp	9
2.1.3 Innehåll	9
2.1.4 Övergripande ansats.....	10
2.1.5 Inriktning.....	10
2.1.6 Förankring	10
2.1.7 Kommunikation.....	11
2.1.8 Risker	11
2.1.9 Utmaningar.....	11
2.1.10 Spridning	12
2.2 Metodmaterial; Föreläsningssdvd samt studiematerial för att förhindra att barn och unga blir gifta mot sin vilja.....	12
2.2.1 Bakgrund.....	12
2.2.2 Föreläsningen <i>"Mitt liv och rätten att välja - en berättelse som heder, arv och kärlek"</i>	13
2.2.3 Studiematerialet <i>"Ung och fri - eller? - Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv. Baserat på boken "Stjärnlösa nätter"</i>	14
2.2.4 Spridning av materialen	15
2.3 Fortsatt utveckling av <i>"Dina rättigheter"</i>	15
2.3.1 Bakgrund.....	15
2.3.2 Modellen	15
2.4 Pågående metodutvecklingsarbete	15
2.4.1 Empowermentbok.....	15
2.4.2 Maskulinitet och heder	16
2.5 Förslag på kommande insatser	16

2.5.1 Informationsmaterial riktat till socialtjänst.....	16
3. Utbildningsuppdraget	17
3.1 Bakgrund	17
3.2 Föreläsare	18
3.3 Målgrupp.....	18
3.4 Utbildningar:.....	18
3.4.1 Inriktning/ansats.....	21
3.4.2 Utveckling av inriktning/ansats	21
3.5 Fortsatt arbete med utbildningsinsatser	22
4. Myndighetsnätverk.....	24
4.1 Nätverket	24
4.2 Målet med myndighetsnätverket.....	24
4.3 Sammanfattning av nätverksmötena under redovisningsperioden.....	24
4.3.1 Insatsområden.....	25
4.3.2 Eftersatta områden som bör prioriteras	26
4.3.3 Fortsatt arbete	26
4.4 Myndighetsnätverkets fortsatta arbete	27
5. Frivilligorganisationer.....	28
5.1 Bakgrund	28
5.2 Sammanställande av frivilligorganisationer	28
5.3 Uppföljning av organisationer från det civila samhället.....	29
6. Slutreflektion	30
6.1 Hinder.....	30
7. Utvecklingsområden	32
7.1 Könssstämpning	32
7.2 Pojkar och unga män	32
7.3 Unga som förs ut ur landet.....	32
7.4 Främja och förebygga i samarbete med vårdnadshavare.....	32

Sammanfattning

Regeringen uppdrar åt Länsstyrelsen Östergötland att genomföra insatser för att förebygga och förhindra att unga mellan 13 och 25 år blir gifta mot sin vilja eller utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck (HRV). Insatserna ska uppmärksamma situationen för flickor och pojkar, unga kvinnor och unga män samt unga homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet eller uttryck. Uppdraget är ett led i regeringens arbete för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade relationer.

Uppdraget består av tre delar:

- Utarbeta och sprida information riktad till unga, bl.a. om relevant lagstiftning och till vem de kan vända sig för att få stöd,
- Genomföra utbildningsinsatser riktade till berörd personal inom statliga, kommunala och fristående verksamheter,
- Vara sammankallade för ett nätverk av nationella myndigheter

De mål som Länsstyrelsen Östergötland satte upp för uppdraget:

- *Relevant, användarvänlig och målgruppsanpassad information om lagstiftning och aktörer är kommunicerad på ett enkelt och tillgängligt sätt.*
- *Utbildningarna ska vara relevanta, målgruppsanpassade och fokusera på metod- och verksamhetsutveckling.*
- *Nätverket ska vara processinriktat och skapa företeelser för gemensamma insatser, samt skapa förutsättningar för att respektive myndighets insatser ska ge bättre resultat och bidra till en långsiktig förändring för berörd målgrupp.*

1. Bakgrund

Under 2010 antog regeringen en handlingsplan, ”*Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja*” (skr. 2009/10:229). Regeringen tillsatte även en utredning som ska göra en samlad översyn av relevant straffrättslig, civilrättslig och internationellt privaträttslig lagstiftning i syfte att stärka skyddet mot tvångsäktenskap och barnäktenskap (dir.2010:54).

Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2005 haft ett nationellt uppdrag att göra insatser för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Utöver det uppdraget har Länsstyrelsen Östergötland, inom ramen för regeringens handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja (skr.2009/10:22), två uppdrag:

- Anpassa den informationssatsningen som länsstyrelsen utarbetat för att bl.a. nå unga som riskerar att bli gifta mot sin vilja, så att den bli tillgänglig att användas nationellt. Satsningen består av metodstödet ”*Det handlar om kärlek – ett projekt om barns och ungas rättigheter*” och webbplatsen, www.dinarattigheter.se samt,
- ta fram en vägledning till berörda yrkesgrupper som kan användas på lokal nivå för att utforma stöd till och rehabilitering av personer som placerats i skyddat boende, familjehem eller på annan institution på grund av att de riskerar att bli gifta mot sin vilja eller för att de har blivit gifta mot sin vilja (dnr. IJ2010/961/JÄM).

Länsstyrelsen Östergötland utarbetade 2007 ett underlag för att sprida information till barn och unga om deras grundläggande rättigheter. År 2008 initierade länsstyrelsen ett samarbete med Rädda Barnen och sedan Rikspolisstyrelsen för att arbeta med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck samt sprida information kring barns rättigheter utifrån Barnkonventionen. Det utvecklades ett metodstöd ”*Det handlar om kärlek – ett projekt om barns och ungdomars rättigheter*” och en webbplats, www.dinarattigheter.se. Webbplatsen översattes sedan genom ytterligare ett uppdrag till nio språk (U2011/4665UC). Projektiden testades framgångsrikt i Norrköping under 2009. År 2010 fick Länsstyrelsen Östergötland i uppdrag att göra metodstödet och webbplatsen nationellt användbar genom projektet ”*Dina rättigheter*” (IJ2010/961/JÄM). Rädda Barnen genomförde detta på uppdrag av länsstyrelsen och har under 2011 tillsammans med Länsstyrelsen Östergötland arbetat med att implementera och sprida projektets metoder. Varje lokal projektgrupp består förutom av Rädda Barnen också av en rad olika samverkanspartners såsom Polisen, Socialtjänsten, Kvinno- och tjejjourer, Ungdomshälsan, Bris och RFSL m fl. Arbetet utgår ifrån att alla aktörer har en tydlig värdegrund kring barns rättigheter och de mänskliga rättigheterna. Tillsammans bedriver samverkansparterna, under Rädda Barnens ledning, olika aktiviteter på skolor för högstadie- och gymnasieelever. Det anordnas skolveckor då samverkansparterna är ute på skolor och informerar barn och unga om deras grundläggande rättigheter,

Arbetet med att ta fram en vägledning grundar sig på det som framkommit i rapporter från Socialstyrelsen och Ungdomsstyrelsen om de barn som bereds vård med stöd av 2 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller unga över 18 år med stöd av 3 § LVU eller 4 kap 1 § SoL, och som blir placerade i skyddat boenden. Rapporterna visar att dessa barn och unga kan ha varit utsatta för psykiskt och fysiskt våld under lång tid¹. Vägledningsuppdrag kom sedan att förlängas, (U2011/4322/JÄM), då Länsstyrelsen Östergötland fick i uppdrag att pröva och utveckla vägledningen ”*Våga göra skillnad – en vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja*” (rapport 2011:14). Till uppdraget valdes sex pilotkommuner, Umeå, Karlstad, Borlänge, Västerås, Söderhamn och Norrköping. Till

¹ Regeringsbeslut IJ2010/961/JÄM, 2010-05-27

vägledningsarbetet kopplades även ett kompetensteam² som består av personer med erfarenhet av att arbeta med hedersrelaterat våld och förtryck. Syftet med uppdraget, som löper 2011 – 2013, är att kvalitetsutveckla arbetet med stöd och rehabilitering i fråga om vilka stödsatser som bör sättas in för de unga som bereds vård av samhället. För mer information se delredovisning ”*Våga göra skillnad*” (rapport 2012:24).

Genom att ge Länsstyrelsen Östergötland ett nationellt uppdrag i fråga om information till unga, utbildningar av olika personalgrupper som möter unga och att sammankalla ett nätverk av statliga myndigheter, avser regeringen förstärka arbetet med att motverka att unga blir gifta mot sin vilja och utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

1.1 Avgränsningar och definitioner

1.1.1. Unga som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja

Enligt regeringens handlingsplan (skr. 2009/10:229) innebär begreppet att bli gift mot sin vilja att någon påverkas att gifta sig genom såväl straffbart tvång som andra påtryckningar. Det handlar om de unga³ som riskerar eller blir gifta mot sin vilja på grund av att andra, vanligtvis föräldrarna, pressar henne eller honom till det. De kan utsättas för hot eller våld samt andra påtryckningar. Det kan handla om att föräldrar eller andra familjemedlemmar skuldbelägger barnet eller den unga/ unge eller hotar med uteslutning från familjegemenskapen. Barn och unga kan också luras att åka utomlands och där bli gifta mot sin vilja.

1.1.2. Hedersrelaterat våld och förtryck

I regeringens skrivelse ”*Handlingsplan, för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade relationer*” (skr. 2007/08:39) angavs att hedersrelaterat våld och förtryck, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa. När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet central och starkt knuten till kollektivet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhets i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Detta förhållande kan vara mer eller mindre uttalat och kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i hot om våld, våld och dödligt våld.

² Kompetensteamet för vägledningsprojektet ”*Våga göra skillnad*” består av representanter från Länsstyrelsen Östergötland, Rikspolisstyrelsen, Länskriminalpolisen i Stockholm, Socialstyrelsen, forskare, socionom och verksamhetschef för kvinnojour.

³ Unga definieras utifrån regeringens skrivelse (skr. 2009/10:229) som personer i åldrarna 13-25 år och omfattar flickor/unga kvinnor och pojkar/unga män. Målgruppen består av unga, mellan 13-25 år, som både kan vara underåriga och myndiga, kvinnor och män, transpersoner, homo-, bi-, och heterosexuella, ensamstående och par med eller utan egna barn.

2. Informationsuppdraget

Informationsuppdraget innefattar att utarbeta och sprida information riktad till unga, bl.a. om relevant lagstiftning och till vem de kan vända sig till för att få stöd.

Länsstyrelsen Östergötland har i denna del av uppdraget fokuserat på att i samarbete med Rikspolisstyrelsen (RPS):

- *Ta fram en informationskampanj för skolan*⁴
 - Material för skolpersonal:
 - En film som ger en bild av hur det är att vara utsatt, och hur skolan kan arbeta med de här frågorna.
 - En broschyr för ytterligare fördjupning.
 - Material för eleverna:
 - Affisch att anslå i skolan.
 - Folder att använda i kontakten med eleverna.

Denna informationskampanj har varit ute i olika media⁵ och den finns idag på Stockholms tunnelbana. Se Länsstyrelsen Östergötlands webbplats www.hedersfortryck.se⁶ för vidare information.

Länsstyrelsen Östergötland har i samarbete med övriga länsstyrelser samt Rikspolisstyrelsen dessutom tagit fram:

- *Metodmaterial*
 - En föreläsning av Arkan Asaad inspelad på dvd, *"Mitt liv och rätten att välja – en berättelse om heder, arv och kärlek"*. Föreläsningen beskriver en ung killes upplevelse av att ha blivit gift mot sin vilja och är baserad på boken *"Stjärnlösa nätter. En berättelse om kärlek, svek och rätten att välja sitt liv"* (Asaad 2011).
 - Ett studiematerial, *"Ung och fri – eller? – Ett studiematerial för unga om rätten att själva välja sitt liv. Baserat på boken Stjärnlösa nätter"*, författat av Anette Franzén. Studiematerialet riktar sig till lärare och bygger på boken *"Stjärnlösa nätter. En berättelse om kärlek, svek och rätten att välja sitt liv"* (Asaad 2011).

Länsstyrelsen Östergötland kommer även att:

- *Fortsätta den nationella spridningen av "Dina rättigheter" i samarbete med Rädda Barnen*
 - Länsstyrelsen Östergötland ingår i projektets styrgupp med särskilt ansvar för vissa delar av projektet.

Länsstyrelsen Östergötland har dessutom beslutat att ta fram:

- *En empowermentbok för unga som är i placering.*
- *En publikation om maskulinitet och heder.*

Länsstyrelsen Östergötland har som förslag på kommande insatser:

- *Informationsmaterial riktat till socialtjänst*

⁴ I den del av informationskampanjen som riktar sig direkt till barn och unga, valde Länsstyrelsen Östergötland att inte ha med Länsstyrelsen Östergötlands logga på materialet, eftersom det ska tydligt framgå vem barn och unga kan eller ska vända sig till, när de är utsatta för brott.

⁵ De tidningar som annonserat om informationskampanjen; Skolvärlden, Pedagogiska Magasinet, Lärarnas Tidning, Fokus, Dagens samhälle, Skolledaren samt DN Världen.

⁶ <http://projektwebbar.lansstyrelsen.se/HEDERSFORTRYCK/SV/PUBLIKATIONER/Pages/skokampanj---material-for-skolpersonal-och-elever.aspx>

2.1 Ta fram en informationskampanj till barn och unga om relevant lagstiftning som riktar sig till skolan

2.1.1 Bakgrund

Regeringsuppdraget ”*Gift mot sin vilja*” (U2011/7068/UC) som tilldelades Länsstyrelsen Östergötland syftade till att ta fram information om relevant lagstiftning till barn och unga. Länsstyrelsen Östergötland tog då kontakt med Rikspolisstyrelsen som också fått i uppdrag av regeringen att utveckla deras satsning ”*Kom till oss*”⁷, där arbetet med att synliggöra hedersrelaterad brottslighet var en del i en större satsning inom området – våld i nära relation. Länsstyrelsen såg en möjlighet att effektivisera informationsspridningen genom ett konkret samarbete med Rikspolisstyrelsen. Satsningen skulle innehålla information om lagstiftning som rör barn och unga, information om barn och ungas rättigheter utifrån FN:s barnkonvention och mänskliga rättigheter, dels tydlig information om vart barn och unga kan vända sig när deras rättigheter kränks. Målet med samarbetet är att fler barn och unga ska våga söka hjälp när de är eller riskerar att utsättas för brott genom att de får större insikt om sina rättigheter samt tillit till de myndigheterna som har ansvar för dessa barn och unga.

Genom att ta utgångspunkt i skollagen och grundskolans läroplan och de tankar som finns beskrivna i dessa, framkommer att det är skolans uppdrag att verka för att alla barn har tillgång till sina rättigheter. Ett exempel på detta är att det tydligt definieras i grundskolans läroplan att skolans uppgift är:

*”Att låta varje enskild elev finna sin **unika egenart** och därigenom **kunna delta i samhällslivet** genom att ge sitt bästa **i ansvarig frihet**”* (Grundskolans läroplan. Lgr 11 s 2.)

Här framkommer det att eleven är en unik individ som har rätten till att ifrågasätta normer och värderingar, så att den unika individen får möjlighet att hitta sin unika egenart. För att eleven ska kunna utvecklas på detta sätt måste hon/han få möjlighet att prata om frågor som rör kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa. Skolan ska också verka för att den enskilda eleven ska bli en aktiv samhällsmedborgare och få tillgång till det utbud som samhället har att erbjuda. För att den enskilda eleven ska kunna få tillgång dessa möjligheter, krävs det att eleven besitter frihet att göra egna val utifrån sin unika egenart och att friheten kräver ett individuellt ansvarstagande. Skolans personal behöver förstå den ofrihet den enskilde eleven kan ha, för att skapa förutsättningar i undervisning, så att även de elever med begränsat livsutrymme ska få möjlighet till det livsutrymme som krävs för att praktiken kunna ta del av skollagens intentioner.

Informationsmaterialet som riktar sig till skolan är en del utav ett större sammanhang och Länsstyrelsen Östergötlands förhoppning är att skolan inser hur viktig skolan är för utsatta barn och unga. Det material som länsstyrelsen tagit fram visar på att skolan kan göra mycket med relativt enkla medel och insatser för att synliggöra att de har kunskap och förståelse för målgruppens verklighet. Lika viktigt är det att skolan känner stöd av de myndigheter som har ansvar för barn och unga som är eller riskerar att utsättas för våld och förtryck. Genom en tydligt samverkan mellan dessa aktörer kommer samarbetet bli starkare och detta leder förhoppningsvis till att utsatta barn och unga i större utsträckning får den hjälp de har rätt till och behov av.

⁷ Rikspolisstyrelsen har fått i uppdrag att genomföra en ny informationskampanj om brott i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Informationskampanjen är en fortsättning och utveckling av ”*Kom till oss*” som genomfördes 2009-2010.

2.1.2 Målgrupp

Länsstyrelsen Östergötland och Rikspolisstyrelsen valde att rikta informationskampanjen till skolan. De som arbetar i skolan och har daglig kontakt med ungdomar har stora möjligheter att upptäcka utsatta barn och unga. Det innebär dock inte att det är skolans ansvar att lösa utsatta barn och ungas situation, men skolans personal har möjlighet att synliggöra problemen så att polis och sociala myndigheter kan träda in och ta sitt ansvar.

Den primära målgruppen är barn och unga som är direkt utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, eller som riskerar att bli eller har blivit gifta mot sin vilja, och vittnen kring den som är utsatt. För att barn och unga ska få tillgång till sina grundläggande rättigheter, räcker det inte med att myndigheter informerar om relevant lagstiftning till barn och unga som är eller riskerar att utsättas för brott, utan informationen måste även spridas till de som är i daglig kontakt med dessa barn och unga.

Av den anledningen såg Länsstyrelsen Östergötland och Rikspolisstyrelsen ett behov av att rikta information till personal på skolan. Personalen har ett ansvar att synliggöra de barn och unga, som det finns en oro kring, till socialtjänsten, och när skolan misstänker att barn och unga är utsatta för brott, till polisen. För att barn och unga ska våga prata om sin utsatthet med personal på skolan, är det viktigt att beskriva vad skolan kan göra i sin ordinarie undervisning för att främja att utsatta barn och unga ska våga berätta om sin verklighet. Hur kan skolan känna sig trygga med att våga prata om frågor som skolan tidigare inte belyst? Och - finns det stöd i skolans värdegrund och i skollagen att arbeta med detta?

2.1.3 Innehåll

För att informationskampanjen skulle innehålla rätt budskap utifrån målgruppens behov, vände sig Länsstyrelsen Östergötland och Rikspolisstyrelsen till unga personer som varit i insats för att de utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller var gifta mot sin vilja eller riskerade att bli gift mot sin vilja, för att fråga vad dessa informanter ansåg vara viktigt att förmedla i kampanjen.

De ungas budskap var att:

- Skolan är den viktigaste arena för att få information.
- Myndigheter ska våga vara tydliga och berätta om de utsattas verklighet, beskriva den ensamhet och rädsla som finns hos dem.
- Tydliggöra vad svensk lag innehåller och vilka rättigheter som barn och unga har.
- Visa tydligt på; att det finns hjälp att få, vem/var den som är utsatt kan vända sig till, vilket ansvar myndigheter har för utsatta barn och unga.
- Bekräfta de drömmar som finns, eller skapa drömmar hos den som förlorat hoppet om att det går att förändra.

I samtalet med de unga som varit utsatta, frågade länsstyrelsen även vilka barriärer som fanns hos barn och unga, när det gällde att våga prata om sin utsatthet.

Detta framkom:

- Livrädda för att gå emot familjen, kollektivet
- Familjen viktigare är individen
- Frihet jämförs i familjen/släkten med ett lössläppt leverne
- Vågar inte lita på andra närstående eller samhället
- Svårt att bryta sig loss ur sitt sammanhang

Detta gjorde oss, Länsstyrelsen Östergötland och Rikspolisstyrelsen, än mer övertygade om att en förutsättning för att utsatta barn och unga ska få tillgång till sina rättigheter och ett liv utan våld och förtryck, så kräver det att vuxna ansvariga aktörer vågar möta barn och unga som är utsatta. Ansvariga aktörer måste tydligt visa på att vi förstår och visa att vi kan hjälpa den som är utsatt. Skolan blir en viktig arena, då utsatta barn och unga kan få stöd och hjälp av skolpersonal som de känner tillit till för att förmedla den unges situation till rätt myndighet, som kan påverka och ta ansvar för den utsatthet som barnet/den unge befinner sig i.

2.1.4 Övergripande ansats

Länsstyrelsen Östergötland och Rikspolisstyrelsen valde att ha två olika utgångspunkter för informationskampanjen.

- Rationell utgångspunkt:
 - Information om svensk lag, vilka rättigheter en individ har och vilka skyldigheter ansvariga myndigheter har.
- Emotionell utgångspunkt:
 - Väcka en dröm, från det lilla i vardagen till det större. Visa att den som är utsatt inte är ensam.

2.1.5 Inriktning

Kommunikationens huvudinriktning för informationskampanjen var:

- Det finns ett annat liv och det är möjligt att förändra.
- Ansvariga myndigheter kan vara med och göra det möjligt – kom till oss.
- Visa på hur viktigt det är för den som är utsatt att alla ansvariga myndigheter och verksamheter samverkar.
- Att ansvariga aktörer ska veta var det finns att hämta information, det finns kunskap att tillgå.
- När du möter barn och unga som är utsatt, våga anmäla.

Samtidigt som vi, Länsstyrelsen Östergötland och Rikspolisstyrelsen, vet att dessa frågor inte är lätta att hantera och att det inte finns några enkla lösningar, ville vi även med kampanjen visa respektfullhet och ödmjukhet, utan att för den saken bli undfallande. Det är också viktigt att kampanjen kommunicerar värdet av uthållighet, då det krävs ett långsiktigt arbete för att skapa bättre förutsättningar för barn och unga som har varit utsatt för våld och förtryck.

2.1.6 Förankring

För att förankra informationskampanjen har Länsstyrelsen Östergötland och Rikspolisstyrelsen haft:

- Djupintervjuer med unga som varit i placering, för att få underlag till hela kampanjens upplägg.
- Unga från målgruppen som varit med i det praktiska framtagandet av materialet. Bland annat genom att delta vid filminspelningen för skolsekvensen, läst materialet och pratat om vilka kommunikationskanaler som kan vara lämpliga, samt vilket tilltal som passar för att kommunikationen ska träffa rätt hos målgruppen.
- Möte med frivilligorganisationer som arbetar med målgruppen för att inhämta kunskap.
- Länsstyrelsen Östergötlands kompetensteam har löpande tagit del av det material som framställts för kampanjen för att samla in relevanta och värdefulla synpunkter.

- Länsstyrelsernas nätverk⁸ har informerats om arbetet och lämnat synpunkter.
- Skolpersonal som prövat materialet och delat med sig av viktiga synpunkter.
- Skolverket som lämnat värdefulla synpunkter på materialet.
- Länsstyrelsen Östergötland har genom sina utbildningar som riktat sig mot skolan, fått kunskap och insikt om hur skolan kan arbeta med dessa frågor. Dels inom ramen för undervisning, dels genom riktade insatser, samt hur skolan kan agera när de får vetskap om att barn och unga far illa eller riskerar att fara illa. Denna kunskap har varit värdefull i framttagandet av det material som nu tagits fram.

2.1.7 Kommunikation

Den kommunikationsstrategi som valdes för informationskampanjen var att:

- Så ett frö, sätta igång tankar hos den som är utsatt, och hos personal på skolan.
- Hur skolan kan arbeta med de olika nivåerna att främja, förebygga och vidta åtgärder.
- Hur viktigt det är att få stöd för att mobilisera kraft och tillit inför beslutet att berätta om sin utsatthet.
- Visa utsatta barn och unga att samhället ser problemet och att samhället tar deras utsatthet på allvar.

2.1.8 Risker

Länsstyrelsen Östergötland och Rikspolisstyrelsen försökte även identifiera de risker som fanns med att tillmötesgå vår referensgrupps⁹ önskingar om tydlighet kring deras verklighet. Flera riskfaktorer identifierades:

- Främlingsfientliga krafter kan komma att utnyttja den information som vi förmedlar för egna syften.

Samtidigt insåg vi att denna rädsla inte får bli dominerande då det kan leda till att:

- Ansvariga myndigheter blir för eftergivna, undfallande och förlorar de utsattas förtroende och att detta leder till att vi sviker de utsatta.

I diskussionen kring riskfaktorer framkom även att:

- Kampanjen kan väcka frågor inom skolan och samhället i övrigt som samhället inte kan hantera.

Det senare är dock ett uttryck för att retorik och praktik inte är överrensstämmande med varandra, då samhället har en skyldighet att ta ansvar och hjälpa alla barn och unga som är utsatta för våld och förtryck. Därför är det viktigt att se denna kampanj som en del av det ytterligare arbete som genomförs för att förebygga och förhindra hedersrelaterat våld och förtryck. Länsstyrelsen Östergötland har tillsammans med andra länsstyrelser i landet, samt andra nationella myndigheter, i uppdrag att motverka hedersrelaterat våld och förtryck.

2.1.9 Utmaningar

Att ta fram en informationskampanj kring detta svåra ämne, innebär en mängd olika utmaningar som Länsstyrelsen Östergötland och Rikspolisstyrelsen fick ta ansvar för. En utmaning var kommunikationen till de barn och unga som utgör den primära målgruppen. Vi insåg att det är en svår grupp att nå, då barn och unga ofta inte orkar ta till sig mycket text. Detta blir extra svårt eftersom frågan i sig är komplex och inte helt lätt att förenkla, vilket en tydlig kampanj ofta bygger på. Risken med att förenkla, kan dock leda till att den upplevs för generell eller

⁸ Länsstyrelsernas nätverk består av representanter från respektive länsstyrelse som arbetar med hedersrelaterat våld och förtryck,

⁹ Unga från målgruppen som Länsstyrelsen Östergötland och Rikspolisstyrelsen intervjuat för att förankra informationskampanjen, och som bland annat varit med i det praktiska framttagandet av kampanjmaterialet.

utpekande. Innan vi var klara med hur budskapet skulle kommuniceras prövade vi kampanjen på barn och unga. Genom att utgå från ett drömtema kunde vi se att budskapet nådde fram.

Med tanke på att kampanjen riktade sig till skolan, såg vi en risk att skolan inte använder sig av materialet eller att skolan skulle uppleva att de blev ansvariga för utsatta barn och unga. För att eliminera denna risk har vi varit tydliga i kampanjmaterialet med att definiera vilka myndigheter som ansvarar för vad, och tydliggöra skolans roll. Skolan har ansvar för att se de barn och unga som är eller riskerar att fara illa. Materialet signalerar även tydligt att det sedan är socialtjänsten och polisen som bär det faktiska ansvaret när barn och unga utsätts för våld och förtryck. Utsatta barn och unga är i behov av att dessa enheter samverkar, för att kunna ge den hjälp barn och unga har rätt till och behov av. I framtagandet av kampanjen blev det tydligt vilket oerhört stort behov som finns att synliggöra detta arbete inom ytterligare sektorer, men att en begränsad budget inte kan tillgodose alla dessa behov.

2.1.10 Spridning

Informationsmaterialet har nu skickats ut till 10 000 hög- och gymnasieskolor i landet. Materialet har dessutom skickats till alla länsstyrelser i landet, då länsstyrelserna spelar en viktig roll genom sina kunskaper om länets arbete generellt när det gäller att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Spridning av kampanjen har även skett via media, samt på Stockholms tunnelbana. Filmen finns att hämta på Youtube och kampanjen är länkad till Länsstyrelsen Östergötlands webbplats; www.hedersfortryck.se, polisens webbplats; www.polisen.se/komtilloss, där informationen är översatt till 17 språk. Samt den webbplats som är kopplad till metoden ”*Det handlar om kärlek*”; www.dinarattigheter.se, som riktar sig till barn och unga och innehåller viktig information om vad barn och unga har för rättigheter, var man kan söka hjälp, vad händer när man söker hjälp, denna sida är översatt till 9 språk.

2.2 Metodmaterial; Föreläsningssvd samt studiematerial för att förhindra att barn och unga blir gifta mot sin vilja.

2.2.1 Bakgrund

I Sverige får inte äktenskap ingås mot någons vilja. Ändå är många unga människor i vårt samhälle oroliga för att de inte själva ska få välja sin partner eller vem de ska gifta sig med. (Schlytter *et al.* 2009)

Arbetet med att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja grundas i individens behov, med särskilt fokus på att barn och unga inte ska utsättas för våld och förtryck. Utgångspunkten är att kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet och att alla människor ska kunna leva i frihet från rädsla att utsättas för våld och övergrepp (skr. 2009/10:229).

I svensk och norsk forskning om hedersrelaterade traditioner som tvångsäktenskap, barnäktenskap och kusinäktenskap, har pojkar och mäns situation, i begränsad grad uppmärksammas. I svenskt forskningssammanhang var det först under 2009 som pojkars dubbla roller som både offer och förövare uppmärksammades (Schlytter *et al.*, 2009; Ungdomsstyrelsen 2009). Detta framkommer bland annat av studier genomförda i Stockholms stad. Dessa studier visar att pojkar blir bortgifta och att pojkar pressas att kontrollera sina systrar och kusiner. Av studien framgår att pojkar inte har samma begränsningar i sitt vardagsliv om flickor. Däremot har de i nästan lika stor utsträckning som flickor stora begränsningar i valet av framtida partner. Cirka 9 % av samtliga pojkar och 13 % av flickorna uppgav att de förväntas följa andras vilja vad gäller framtida äktenskapspartner (Ungdomsstyrelsen 2009). Vidare framkommer att en majoritet av tvångsomhändertagna flickor blev kontrollerade av bröder eller kusiner (Ungdomsstyrelsen

2009). Ett viktigt resultat av dessa studier är sålunda att pojkar som följd av de förväntningar som ställs på dem i ett hedersrelaterat sammanhang kan vara både offer och gärningsmän.

Samma bild framkommer i en aktuell studie från Norge om män och tvångsäktenskap. Där framkommer att pojkar och män som har problem i familjen, önskar att prata om sina problem men saknar forum och personer att samtala med. Att ge pojkar och unga män möjlighet att reflektera över sin situation då det gäller teman som utbildning, äktenskap och utsatthet både i familjen och utanför hemmet, lyfts fram som viktigt i rapporten (Bredal 2011). Studier visar dock att för att möjliggöra reflektion hos pojkar och unga män om sin roll i en hederskontext krävs att de som möter pojkar och unga män i deras vardag, som exempelvis skolpersonal, har kunskap och konkreta metoder för att hantera den reflekterande processen (Bredal 2011; Allmänna arvsfonden 2011).

Samhällets insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck tar sitt avstamp i att denna typ av våld och förtryck kränker barn och ungas- samt kvinnor och mäns grundläggande/lagstadgade rättigheter. Närmare bestämt tar samhällets åtgärder sikte på att bryta de förtryckande relationer/strukturer som inskränker såväl barn och ungas samt kvinnors som mäns grundläggande rättigheter. Fokuserade interventioner (skydd- och stödåtgärder samt attitydpåverkande insatser) riktade till pojkar/unga män syftar inte enbart till att skydda pojkar och unga män mot och frigöra dem från att förtrycka och förtryckas. Samtidigt ämnar dessa insatser att främja kvinnors frigörelseprocess från förtryckande förhållanden. Män som lösgör sig från förtryckande relationer bejakar inte bara sin frihet utan tar även avstånd från sin roll som den som förvägrar kvinnor deras grundläggande rättigheter. Målet med samhällets interventioner mot hedersrelaterat våld och förtryck är med andra ord att underminera hedersbaserade förtryckande förhållanden för att kvinnor ska kunna frigöra sig från att förneka sina rättigheter. Denna frigörelseprocess underlättas om samhällets åtgärder får män att bejaka kvinnans åtnjutande av sina grundläggande rättigheter.

För närvarande pågår ett gemensamt arbete mellan landets länsstyrelser inom området hedersrelaterat våld och förtryck, varav ett fokusområde är pojkar och män i ett hedersrelaterat sammanhang. I kontakten som Länsstyrelsen Östergötland tog med Rikspolisstyrelsen för att utveckla kampanjen *"Kom till oss"*, identifierades även behovet att lyfta upp pojkar och unga mäns villkor i en hederskontext.

2.2.2 Föreläsningen *"Mitt liv och rätten att välja - en berättelse som heder, arv och kärlek"*

Föreläsningen, *"Mitt liv och rätten att välja – en berättelse om heder, arv och kärlek"*, som spelades in på en dvd, tar sin utgångspunkt i ung killes röst. Boken *"Stjärnlösa nätter. En berättelse om kärlek, svek och rätten att välja sitt liv"* (Asaad 2011), som föreläsningen bygger på, handlar om hur det upplevs att mot den egna viljan behöva följa föräldrars villkor vad gäller vem man ska gifta sig med, men också det egna motståndet mot detta. Detta motstånd leder till reflektioner, mognad och en ny förståelse av sig själv och andra.

Syfte är att genom Arkan Asaads erfarenheter ge pojkar och unga män som lever i en hederskontext möjlighet att reflektera över sin situation. Detta handlar om att synliggöra de villkor pojkar och unga män, som växer upp i en familj där hedersrelaterade värderingar och normer, kan ha och att medvetandegöra dem om deras rätt att själv få välja framtida partner. Det grundläggande temat är att det är en mänsklig rättighet att själv välja vem man vill gifta sig med. Dvd:n, *"Mitt liv och rätten att välja"*, är översatt till tio språk.

Exempel på den respons länsstyrelsen fått på materialet från lärare och elever:

"Ville bara berätta att jag nu tillsammans med en klasslärare och hennes årskurs 8 (de håller just nu på med sex och samlevnad) har tittat på Arkans föredrag. HELA klassen satt helt koncentrerad hela tiden och var lyrisk! I deras recensioner och diskussionen efteråt framgick att det var just det där med att han förenade spänning, sorg och humor, som gjorde att de tyckte att de tyckte det blev så spännande men samtidigt verkligt. Några kurdiska tjejer sa att, "precis så där är det" och tyckte att Arkan var den coolaste kurd de någonsin sett." (Utdrag från mail)

"Stina och jag såg föreläsningen med Arkan tillsammans med våra elever på skärtorsdagen. De satt helt fastnaglade på sina stolar och tiden sprang iväg. Det var en helt suverän föreläsning. Tyvärr gjorde tiden att vi inte hann med diskussion efter, men jag hade i förväg sagt att vi ska diskutera den direkt efter påsklovet. Så här engagerade har jag aldrig sett gruppen under så pass lång tid - inte en gäsp eller titt på klockan. Arkan var helt suverän!" (Utdrag från mail)

Får vi låna ut dvd:n till de andra gymnasieskolorna?" (Utdrag från mail)

2.2.3 Studiematerialet "Ung och fri - eller? - Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv. Baserat på boken "Stjärnlösa nätter"

Studiematerialet, "Ung och fri – eller?" som riktar sig till lärare, bygger på det arbete som har bedrivits på gymnasieskola i Norrköping. Anette Franzén, som är lärare i svenska på individuella programmet, har använt sig av Arkan Asaads bok i sin undervisning. Detta arbete har lett till att hon har fått möjlighet att prata om frågor som annars kan vara svåra att fånga upp.

Syftet är att starta en process hos framförallt pojkar och unga män, kring deras sätt att se på relationer med utgångspunkt i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa.

Materialet bygger på att eleverna får förhålla sig till vad det innebär att bli att gift mot sin vilja. Genom att ta utgångspunkt i tredje person har det underlättat dialogen med eleverna. Arbetet har dessutom lett till att flera elever har öppnat sig i enskilda samtal och visat ett tydligt behov av att prata om den egna situationen. Behovet av att lyfta pojkar och unga mäns egen utsatthet för att få fler att våga söka hjälp visar även resultatet som framkommer vid en studie i Norge. IMDI, integrerings- och mangfaldsdirektoratet, hade under 2009, 275 ärenden varav 242 rörde flickor och 33 rörde pojkar. Efter att en tydligare satsning på lyfta pojkar och unga mäns situation ökade andelen ärenden som rörde pojkar med 106 %, under 2010. Detta visar på hur viktigt det är att lyfta pojkar och unga mäns villkor, för att få fler pojkar och unga män att känna tillit till systemet och därmed våga söka hjälp för den egna utsattheten eller kravet från omgivningen att utsätta någon närstående.

En synergieffekt är att flera av eleverna har fått upp ögonen för det positiva med att läsa böcker, vilket kan vara avgörande för att jobba med den egna utvecklingen.

"När jag såg boken så tänkte jag att den var för svår och lång och att jag aldrig skulle orka läsa boken. Men jag läste verkligen ut boken, den var otroligt bra. Det kändes toppenbra när jag hade läst ut den. Jag har lärt mig att man ska tro på sig själv och att man ska våga säga nej till familjen" (Citat hämtade från studiematerialet "Ung och fri – eller?")

"Det var min första bok som jag har läst ut. För mig var det bra att jag ville fortsätta läsa för att veta vad som kommer hända med Amars situation. Jag blev nyfiken och ville inte sluta läsa" (Citat hämtade från studiematerialet "Ung och fri – eller?")

2.2.4 Spridning av materialen

Den inspelade föreläsningen har spridits i cirka 2 000 exemplar och studiematerialet har spridits i cirka 500 exemplar. Materialet har både gått ut till skolor, barn- och ungdomspsykiatri (BUP), Kriminalvården samt ytterligare aktörer som möter målgruppen som till exempel; Brottsofferjourer, Rädda Barnen, kvinno- och tjejjourer, socialtjänst, hälso- och sjukvård, kuratorer, ungdomsboenden, behandlingshem, Migrationsverket, boenden för ensamkommande barn, polis mm. Materialet finns att beställa via Länsstyrelsen Östergötlands webbplats; www.hedersfortryck.se, och kommer kunna beställas via www.utbudet.se.

2.3 Fortsatt utveckling av *"Dina rättigheter"*

2.3.1 Bakgrund

"Dina rättigheter" grundar sig på det arbete länsstyrelsen påbörjade 2007, om att sprida information till de barn och unga om deras grundläggande rättigheter. Arbetet utmynnade i en metod som utvecklades tillsammans med Rädda Barnen, *"Det handlar om kärlek – ett projekt om barns och ungdomars rättigheter"*, samt en webbplats, www.dinarattigheter.se.

Informationssatsningen har nått unga genom de 93 skolkampanjs veckor som skett på 87 olika skolor runt om i landet från 2009 fram till 31 mars 2013. Det har även spridits viktig information via webbplatsen www.dinarattigheter.se, som är översatt till nio språk På webbplatsen kommer länsstyrelsens och Rikspolisstyrelsens material till informationskampanjen finnas, samtidigt som barn och unga får ta del av all den information som redan finns på webbplatsen.

2.3.2 Modellen

Länsstyrelsen Östergötland och Rädda Barnen har återigen förlängt avtalet för att fortsätta det konstruktiva samarbetet som är värdefullt för att förena stat och den ideella sektorn inom ramen för *"Det handlar om kärlek"*.

Modellen, där metodstödet och webbplatsen ingår, kommer att utvecklas i samarbete med frivilligorganisationer i landet för att bygga upp en stödverksamhet som kopplas till skolor där projektet genomförs, samt folkteatern i Gävleborg, som kommer delta med målgruppsanpassade föreställningar. Detta kommer att ske i samarbete med Länsstyrelsen Östergötland. Utöver detta ska insatser sättas in för särskilt stöd till pojkar, bland insatserna ingår en stödtelefon. Allmänna Arvsfonden går in med 3,7 miljoner kronor, för en förstudie, där huvudstudien ska pågå i (ytterligare) tre år.

Länsstyrelsen Östergötland ingår i projektets styrgupp med särskilt ansvar för vissa delar av projektet. Läs mer i redovisning till regeringen, *"Det handlar om kärlek"* (rapport 2013:8).

2.4 Pågående metodutvecklingsarbete

2.4.1 Empowermentbok

I arbetet med att ta fram vägledningen *"Våga göra skillnad"* såg Länsstyrelsen Östergötland ett stort behov av att engagera målgruppen som varit i insats på grund av att de utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck. Syftet är att vända sig till unga som själv varit i insats med utgångspunkt i empowerment/självstärkande för att nå rätt till de unga som är i placering eller ska placeras. Tillvägagångssättet är att låta en ung tjej som brutit med sin familj och som idag har fungerande livsvillkor, få beskriva sin egen resa och vad som gjorde det möjligt för henne att klara av det. Att hela tiden lyfta fram; vem är jag och vad önskar jag av livet? Vad kan jag ta ansvar för själv, och vad behöver jag hjälp med för att det ska bli möjligt?

Utöver detta är syftet med boken att visa på hur den utsatta flickan steg för steg lärde sig att hantera sin inre ångest och skapa nya sociala relationer. Huvudförfattaren är en tjej med egna erfarenheter och Länsstyrelsen Östergötland kommer att bidra med handledning och följa upp i skrivprocessen. Målet är att skapa bättre förutsättningar för unga att arbeta med den inre tryggheten. Att fler unga får verktyg att orka med en brytning och att dessa verktyg kommer från unga som själv varit i insats.

Tanken är att pröva materialet under hösten 2013 på skyddade boende för unga som brutit med sina familjer. Indirekt är det även viktig information för myndigheter. Att förutom den primära målgruppen även låta ansvariga myndighetsaktörer få ta del av de ungas tankar kring hur de har hanterat sin svåra situation och hur de uttrycker vad unga utsatta är i behov utav, för att förstå. Indirekt är det även viktig information för myndigheter.

2.4.2 Maskulinitet och heder

Kring området maskulinitet och heder kommer det att produceras en publikation. Denna publikation om pojkar/unga mäns situation är en del av Länsstyrelsen Östergötlands arbete vi beskrivit ovan, när det gäller behov av att lyfta pojkar och unga mäns dubbla roller i en hederskontext. Länsstyrelsen vill komplettera det arbete som tar utgångspunkt i en ung killes beskrivning av att ha blivit gift mot sin vilja, med en analys på mer strukturell nivå och med utgångspunkt i den forskning och de studier som finns på området. Länsstyrelsen Östergötland ska därför ta fram en rapport som syftar till att belysa maktstrukturerna inom kollektivistiska hedersrelaterade system med utgångspunkt i pojkars och unga mäns situation och beteenden. Texten kommer att publiceras som en länsstyrelserapport, där målgrupperna är professionella inom bland annat skola och socialtjänst, men också aktörer inom det civila samhället.

2.5 Förslag på kommande insatser

2.5.1 Informationsmaterial riktat till socialtjänst

Länsstyrelsen Östergötland har identifierat ett behov av att ta fram informationsmaterial som riktar sig till socialtjänsten. Dels en informationsfilm, liknande den informationsfilm som Länsstyrelsen Östergötland i samarbete med Rikspolisstyrelsen tagit fram inom ramen för *"Gift mot sin vilja"*. Dels en broschyr som riktar sig till socialtjänsten.

Informationsfilmen inom detta uppdrag, som riktar sig till skolan, visar på olika framgångsrika sätt hur det går att möta utsatta barn och unga inom skolans värld. Länsstyrelsen Östergötland har sett behov av att lyfta framgångsfaktorer inom arbetet som utförs av socialtjänsten. Detta för att visa de positiva erfarenheter som finns kring barn och unga som fått adekvat stöd, skydd och vård utifrån sina unika behov. En broschyr liknande den som är framtagen till skolpersonal, men som här riktar sig till socialtjänsten, anser länsstyrelsen Östergötland också vara värdefullt att ta fram. Inom ramen för detta uppdrag vore detta möjligt. Dock finns det ej täckning för den kostnad denna satsning skulle innebära, i befintligt uppdrag.

När Länsstyrelsen Östergötland valde att rikta informationskampanjen till skolan tog länsstyrelsen kontakt med Rikspolisstyrelsen för att synkronisera våra regeringsuppdrag och för att ha en tydlig avsändare av kampanjen, i den del som riktar sig direkt till barn och unga. När det gäller detta förslag på ytterligare insats ser Länsstyrelsen Östergötland en nytta med att samverka med Socialstyrelsen för att ha en tydlig avsändare gentemot socialtjänst. Det skulle vara önskvärt att i detta eventuella uppdrag ha en tydlig koppling till Socialstyrelsen.

3. Utbildningsuppdraget

Inom ramen för uppdraget ”*Gift mot sin vilja*” ska Länsstyrelsen Östergötland bedriva utbildningsinsatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja eller utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Insatserna ska rikta sig till berörd personal inom statliga, kommunala och fristående verksamheter.

3.1 Bakgrund

År 2007 tog regeringen fram en handlingsplan (skr. 2007/08:39) för att motverka mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Ett flertal nationella myndigheter, utöver länsstyrelserna, fick i uppdrag att arbeta med dessa frågor. Länsstyrelsen Östergötland hade sedan 2005, fått i uppdrag att utöver det regionala uppdrag som alla länsstyrelser fått i uppdrag att utföra, även ett nationellt uppdrag. Detta uppdrag innefattade att förutom att erbjuda utbildningsinsatser i landet, även ett uppdrag att fördela nationella och regionala projektmedel, till verksamheter inom stat, kommun och frivilligsektorn.

Från 2005 har Länsstyrelsen Östergötland successivt arbetat fram en strategi för arbetet med att förebygga och förhindra att barn och unga utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.

Strategin bygger på:

1. Erkänna och synliggöra att problematiken, hedersrelaterat våld och förtryck, finns i kommunen, på lokal nivå och ligger inom respektive myndighets ansvarsområde.
2. Kunskap om hedersrelaterat våld → kopplat till när det blir ett brott mot svenska lagar, mänskliga rättigheter och FNs barnkonvention.
3. Handlingsplan för den egna verksamheten. Tydligt ansvar och uppdrag inom den egna verksamheten. Vad kan/ska vi göra?
4. Samverkansplan, hur den lokala nivån kan samarbeta operativt. Tydlig roll och ansvarsfördelning mellan verksamheter på lokal nivå. Med vem kan/ska vi samarbeta?
5. Förankra i ordinarie verksamhet. Synliggöra behovet av att ständigt uppdatera, utvärdera och utveckla handlingsplaner och samverkansdokument.
6. Synliggöra ansvariga myndigheter för barn och unga som är eller riskerar att bli utsatta, genom att Länsstyrelsen Östergötland utarbetade metodstödet ”*Det handlar om kärlek – ett projekt om barns och ungas rättigheter*”.

Genom att Länsstyrelsen Östergötland har flera olika regeringsuppdrag för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck samt förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja, har det varit möjligt att se helheten samt skapa konstruktiva synergieffekter. När Länsstyrelsen Östergötland sedan fick detta uppdrag i december 2011, fanns det upparbetade kontakter i landet på nationell, regional samt lokal nivå, som blev värdefulla för att kunna utföra uppdraget. Länsstyrelsen Östergötland hade sedan tidigare varit med om att arrangera utbildningsinsatser i landet. Erfarenheten från dessa utbildningar visade på hur viktigt det är att verka genom befintliga strukturer, genom nationella myndigheter, länsstyrelser i landet samt via kommunal verksamhet. Dessa är några av de myndigheter och verksamheter som vi samarbetat med:

- Rikspolisstyrelsen
- Skolverket
- Åklagarmyndigheten
- Domstolsverket
- Migrationsverket
- Kriminalvården

- Ungdomsstyrelsen
- Nationellt centrum för kvinnofrid NCK
- Brottofferjouren
- Länsstyrelserna, samt kommuner/verksamheter i deras respektive län.

3.2 Föreläsare

- Juno Blom, utvecklingsledare, Länsstyrelsen Östergötland
- Maha Eichoue, samordnare våld i nära relation, Länsstyrelsen Östergötland
- Astrid Schlytter, docent i rättssociologi och forskare vid Institutionen för mediastudier vid Stockholms universitet
- Hanna Linell, socionom och doktorand i socialt arbete vid Stockholms universitet
- Devin Rexvid, socionom och doktorand i socialt arbete vid Umeå universitet
- Bo Lagerkvist, kriminalkommissarie, Polismyndigheten i Södermanlands län
- Kirsten Grønlien Zetterqvist, religionsfilosof och lektor i didaktik, Stockholm universitet
- Azam Quarai, Linnamottagningen
- Arkan Asaad, föreläsare och författare

3.3 Målgrupp

Personal från: socialtjänst, skola/förskola med Elevhälsa, Landstinget, Polismyndigheter, Åklagarmyndigheter, Domstolsverket, Politiker, Frivilligorganisationer, Kriminalvården, Länsstyrelsen, Folkhögskolor, Brottofferjourer, Kvinnojourer, Arbetsförmedling, Migrationsverket, Försäkringskassa, Studieförbund och boenden för ensamkommande barn.

3.4 Utbildningar:

Länsstyrelsen Östergötland har under perioden 2011-12-31 till 2013-05-31, genomfört utbildningar som redovisas i tabell nedan¹⁰.

DATUM	PLATS/ARRANGÖR	MÅLGRUPP/ER	FÖRELÄSARE	ANTAL NÄRVARANDE
2012-02-07	Växjö	Socialtjänst, skola, polis, NGO:s, Kronoberg län	Juno Blom	120 stycken
2012-02-08	Helsingborg	Politiker, verksamheter på lokal nivå	Juno Blom	70 stycken
2013-02-18	Söderhamn	Skolpersonal	Astrid Schlytter	15 stycken
2012-03-19	Linköping	Förvaltningsrätten	Juno Blom, Hanna Linell	40 stycken
2012-04-02	Oskarshamn	Verksamheter på lokal nivå, Kalmar län	Juno Blom	40 stycken
2012-04-12	Jönköping	Kammarrätten	Hanna Linell	100 stycken
2012-04-13	Linköping	Åklagarmyndigheten	Juno Blom	
2012-04-16	Botkyrka	Socialtjänst	Hanna Linell	30 stycken
2012-04-17	Stockholm/Länsstyrelsen Östergötland	Verksamheter på lokal nivå, myndigheter och NGO:s, nationellt	Devin Rexvid, Arkan Asaad	200 stycken
2012-05-08	Mullsjö	Politiker	Juno Blom	20 stycken
2012-05-29	Luleå	Myndigheter	Devin Rexvid	30 stycken
2012-05-30	Stockholm	Kriminalvården, nationellt	Juno Blom	
2012-06-01	Länsstyrelsen Östergötland	Myndigheter och NGO:s	Juno Blom, Astrid Schlytter	10 stycken
2012-06-11	Stockholm	Frivilligorganisationer (NGO:s)	Juno Blom, Astrid	35 stycken

¹⁰ Antalet närvarande är uppskattningsvis.

			Schlytter	
2012-08-14	Alvesta	Skolpersonal	Juno Blom	120 stycken
2012-08-15	Lycksele	Lärare	Astrid Schlytter, Devin Rexvid	50 stycken
2012-08-16	Lycksele	Socialtjänst, boendepersonal, EKB	Astrid Schlytter, Devin Rexvid	40 stycken
2012-09-05	Borlänge	Socialtjänst	Juno Blom	60 stycken
2012-09-20	Göteborg	Kvinnofolkhögskolan	Juno Blom	100 stycken
2012-09-28	Söderhamn	Skolledare, lärare	Astrid Schlytter, Kirsten Grönlien Zetterqvist	35 stycken
2012-10-01	Linköping	Kvinnojour	Juno Blom	15 stycken
2012-10-02	Helsingfors, Finland	Politiker, myndigheter	Juno Blom	150 stycken
2012-10-18	Helsingfors, Finland	NGO:s	Astrid Schlytter	120 stycken
2012-10-22	Västerås	Kommunal verksamhet	Juno Blom	120 stycken
2012-10-23	Pajala	Socialtjänst, polis och skola	Devin Rexvid	30 stycken
2012-10-31	Söderhamn	Skolledare och lärare	Astrid Schlytter	35 stycken
2012-11-06	Linköping	Nationell konferens Frivilligcentraler	Juno Blom	70 stycken
2012-11-08	Polismuseet, Stockholm	Skolpersonal	Juno Blom	25 stycken
2012-11-15	Västerås	Socialtjänst, chefer	Juno Blom	10 stycken
2012-11-15	Botkyrka	Kuratorer, elevhälsan, skolsköterskor och läkare	Hanna Linell	50 stycken
2012-11-16	Göteborg	Brottsofferjouren	Juno Blom	75 stycken
2012-11-28	Kristianstad	Verksamheter på lokal nivå	Juno Blom	150 stycken
2012-12-03	Linköping/Länsstyrelsen Östergötland	Myndighetsnätverk, nationellt	Juno Blom, Astrid Schlytter	15 stycken
2012-12-03	Linköping/Länsstyrelsen Östergötland	Könsstämpning – Myndigheter och NGO:s, nationellt	Juno Blom, Astrid Schlytter	25 stycken
2012-12-07	Jokkmokk	Socialtjänst, polis, skola, NGO:s	Juno Blom	70 stycken
2012-12-18	Stockholm	Rädda Barnen, ” <i>Det handlar om kärlek</i> ” (DHK)	Astrid Schlytter	15 stycken
2013-01-09	Norrköping	Rädda Barnen, DHK	Astrid Schlytter	100 stycken
2013-01-16	Linköping	Kriminalvården, Region Öst	Juno Blom	50 stycken
2013-01-22	Stockholm	Skolverket rektorsutbildning för ansvariga aktörer, nationellt	Juno Blom, Astrid Schlytter	10 stycken
2013-02-07	Stockholm	Åklagarmyndigheter, nationellt	Juno Blom	25 stycken
2013-02-07	Norge	Arbetsseminarium Sverige, Danmark och Norge	Astrid Schlytter	20 stycken
2013-02-22	Stockholm	Linnamottagningen, familjearbete, nationellt	Juno Blom, Astrid Schlytter	120 stycken
2013-03-05	Jönköping	Landstinget i Jönköpings län	Juno Blom	150 stycken
2013-03-19 – 2013-03-20	Stockholm/Rikspolisstyrelsen och Länsstyrelsen Östergötland	Rikspolisstyrelsen, kontaktpersoner i landet	Juno Blom, Bo Lagerkvist	50 stycken
2013-03-21	Göteborg	Kriminalvården, nationellt	Juno Blom	100 stycken
2013-03-22	Kalmar	Skola, Kalmar län	Juno Blom	140 stycken

2013-03-27	Örebro	Läkare, AT-seminarium, Örebro län	Juno Blom	30 stycken
2013-04-09	Östersund	Länsstyrelsen Jämtlands län	Astrid Schlytter	50 stycken
2013-04-10 – 2013-04-11	Umeå	Polismyndigheten Västerbottens län	Astrid Schlytter, Bo Lagerkvist	60 stycken
2013-04-11	Luleå	Nationella Trygghetskonferensen	Devin Rexvid	30 stycken
2013-04-11	Nyköping	Landstinget Sörmland	Maha Eichoue	30 stycken
2013-04-17	Töreboda	Hedersrelaterat våld och kommunal samverkan	Juno Blom	40 stycken
2013-04-24	Katrineholm	Sörmlands Landsting	Juno Blom	45 stycken
2013-04-26	Strömstad	Verksamheter på lokal nivå	Juno Blom	100 stycken
2013-05-15	Söderhamn	Skolpersonal	Astrid Schlytter	15 stycken
Kommande utbildningar				
2013-05-28 – 2013-05-29	Oslo, Norge	Nordiskt expertmöte, departementet	Astrid Schlytter	
2013-06-18	Vimmerby	Folkhögskolor	Juno Blom	
2013-09-03	Göteborg	Kriminalvården	Hanna Linell	
2013-09-10	Stockholm	Könsstympling, myndighetsnätverk och länsstyrelserna	Juno Blom, Astrid Schlytter	
2013-09-12	Mjölby, Region Öst	Personligt ombud, Region Öst	Juno Blom	
2013-09-19	Örebro	Länsstyrelsen i Örebro län, Länsstyrelsen Värmland, Länsstyrelsen Östergötland	Juno Blom, Forced Marriage Unit	
2013-09-25	Östergötlands län	Socialtjänsten	Hanna Linell, Iman Hussein	
2013-09-??	Umeå	Riktad utbildning till verksamheter på lokal nivå	Astrid Schlytter	
2013-10-15 – 2013-10-16	Jämtlands län	Riktade utbildningar till verksamheter på lokal nivå	Juno Blom, Astrid Schlytter, Bo Lagerkvist, Azam Quarai	
2013-10-16	Jämtlands län		Juno Blom	
2013-10-22	Stockholm	Myndighetsnätverket, nationellt	Juno Blom	
2013-10-25	Kalmar	Kalmar län, samverkan	Maya Wolinder Lind	
2013-10-??	Söderhamn	Polismyndigheten i Gävleborgs län	Juno Blom, Astrid Schlytter, Bo Lagerkvist	
2013-11-04	Växjö	Kommun	Juno Blom	
2013-11-19 – 2013-11-20	Dalarna	Polismyndigheten Dalarna	Juno Blom, Bo Lagerkvist	
2013-11-??	Söderhamn	Fortsättningsutbildning lärare/skolledare, Gävleborgs län	Astrid Schlytter	
2013-11-??	Östersund	Jämtlands län, riktad utbildning till verksamheter på lokal nivå	Juno Blom	
2013-11-??	Jönköping	Jonköpings län, riktad utbildning till verksamheter på lokal nivå	Juno Blom	
2013-11-??	Linköping	Kriminalvården, Region Öst	Juno Blom	

2013-11-??	Stockholm	Uppdragsutbildning frivilligorganisationer - DHK	Astrid Schlytter	
2013 – 2014	Stockholm	Pojkar och unga män	Astrid Schlytter, Devin Rexvid	
2014	Stockholm	Fortsättningskurs skolledare/lärare	Astrid Schlytter	

3.4.1 Inriktning/ansats

I början av länsstyrelsens nationella uppdrag från 2005 kom många utbildningsinsatser att fokusera på:

- *Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?*

Detta var förmodligen en nödvändighet, med tanke på att kunskaperna i ämnet var knappa och det krävdes en förståelse för området för att ”våga” möta barn och unga som var eller riskerade att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Vid dessa utbildningstillfällen, var många verksamheter på lokal nivå representerade, vilket också fyllde ett syfte vid den tidpunkten. För att barn och unga ska få den hjälp de har rätt till och behov av, krävs det att alla aktörer runt den utsatte tar sitt ansvar. Dessa utbildningar svarade dock inte tillräckligt på frågan:

- *Vad kan och ska vi göra när vi möter barn och unga som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck?*

I utbildningarna blir det viktigt att fokusera på när handlingarna mot barn och unga utgör brott mot svensk lagstiftning och/eller barnkonventionen, kvinnokonventionen, konventionen om mänskliga rättigheter. Det finns en risk att fokus hamnar enbart kring om den unges utsatthet inbegriper en hederskontext eller inte, så att den faktiska handlingen gentemot barnet/den unge hamnar i skymundan. Lika allvarligt kan det vara om hederskontexten inte synliggörs, då det finns en risk att barnet/den unge inte får rätt stöd och skydd utifrån det faktiska behovet. Med tanke på att verksamheter på lokal nivå har skilda ansvarsområden, utifrån den utsattes behov, blir det viktigt att fokusera på riktade utbildningar gentemot respektive verksamhet. Risken finns annars att utbildningarna blir för generella och när professionella sedan utifrån sin yrkesroll möter utsatta, vet de inte vad de ska göra. Att se över en tydlig roll och ansvarsfördelning är nödvändigt för att verksamheter på lokal nivå ska kunna samverka runt den som är utsatt.

- *När och varför är det viktigt att ta reda på om barnet/den unge lever i en hederskontext?*
 - o *Kan det vara orsaken till att barnet/den unge blir fråntagen sina grundläggande rättigheter och är eller/eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck?*
- *Var ligger ansvaret inom vår verksamhet?*

3.4.2 Utveckling av inriktning/ansats

Med bakgrund att vi i Sverige har en tydlig lagstiftning som ska skydda barn och unga, så har vi de verktyg som krävs för att ge barn och unga den hjälp de har rätt till och behov av. Därför blir det än mer intressant att titta på:

- *Varför finns det utsatta barn och unga som inte får den hjälp de har rätt till och behov utav?*
- *Vad är det i våra strukturer som gör att lagen blir retorik men inte praktik?*

- *Varför har myndigheter inte lyckats lyfta upp pojkars utsatthet, och har detta att göra med deras dubbla roller som offer och potentiella gärningsmän?*

I arbetet med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck samt förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja, har fokus legat på att problematisera utsatta barn och ungas verklighet när de lever i en hederskontext. Länsstyrelsen Östergötland ser ett behov av att försöka granska "oss myndigheter" på ett liknande sätt.

Länsstyrelsen Östergötland har genom sitt arbete med sex pilotkommuner i landet som är kopplade till "*Våga göra skillnad*", fått denna möjlighet och genom detta arbete initierat att:

- Försöka identifiera vilka hinder som kan finnas på såväl individ, organisations samt samhällsnivå?
- Problematisera varför retorik inte blir praktik?
- Identifiera vad detta innebär för den som är utsatt. Vilka konsekvenser kan det få för den utsatte om ansvariga aktörer väljer att inte göra något, alternativt att insatserna inte stämmer överens med målgruppens behov?
- Lyfta upp pojkars dubbla roller, att de är både offer och potentiella gärningsmän. I denna del har socialstyrelsens tillsynsroll och medverkan i kompetensteamet varit viktig.

Det är också intressant att följa den spännande och utvecklande process som skett i pilotkommunerna. Pilotkommunerna har lyckats granska sina egna verksamheter med kritiska ögon. En förutsättning för att kritiskt kunna granska sin egen verksamhet/kommun, är att det finns kunskap om de utsattas behov. Genom detta arbete har Länsstyrelsen Östergötland, fått många intressanta reflektioner som har haft stor betydelse även för övriga uppdrag som Länsstyrelsen Östergötland ansvarar för. Det är dock viktigt att synliggöra vikten av stöd från politiker och chefer för att den egna verksamheten/den lokala nivån, ska ges möjlighet att åtgärda de brister som framkommer. Detta förändringsarbete kräver tydligt mandat, stöd och resurser från ledningen. Den stora utmaningen i de uppdrag länsstyrelsen blir tilldelade av regeringen, handlar om att på ett prestigelöst sätt våga ifrågasätta de strukturer som vi myndigheter verkar i. En förutsättning för att verksamheter/den lokala nivån ska klara detta är att:

- Det finns kunskap om den utsattes verklighet och de konsekvenser utsattheten fått hos den enskilda individen.
- Det finns kunskap om den lagstiftning som ska skydda alla barn och unga.
- Det finns mod att våga stå upp för den som är utsatt, mod att våga se sina egna brister inom respektive verksamhet och, mod att samverka på ett prestigelöst sätt utifrån de utsattas behov.

3.5 Fortsatt arbete med utbildningsinsatser

Länsstyrelsen Östergötland kommer fortsätta att bedriva utbildningar utifrån att verka genom befintliga strukturer som nationella myndigheter, regionala aktörer som landets länsstyrelser och andra regionala myndigheter samt kommunal verksamhet. Tanken är att området hedersrelaterat våld och förtryck ska integreras i verksamheternas/aktörernas ordinarie verksamhet. Utgångspunkten kommer fortsatt vara mänskliga rättigheter i relation till hedersrelaterad problematik samt ansvaret hos respektive myndighet i att ge stöd och hjälp till individer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Att genom upparbetade samarbeten samt utifrån förfrågningar från myndigheterna själva, får Länsstyrelsen Östergötland möjlighet att skraddarsy utbildningar efter olika aktörers behov samt genomföra utbildningar som ger ett större genomslag. Att välja detta angreppssätt anser Länsstyrelsen Östergötland vara viktigt för att

förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja eller utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.

Här följer två exempel på större utbildningssatsningar som kommer genomföras under 2013-2014¹¹:

- En fortsättning på den utbildning om hedersrelaterade problem som Skolverket anordnat. Fortbildningen handlar om hedersrelaterade problem med fokus på förskolan och skolans ansvar och möjligheter. Utbildningen riktar sig till personal inom skola och förskola och har bedrivits på flera orter. Det är planerat att Länsstyrelsen Östergötland tillsammans med Skolverket och Stockholms universitet ska genomföra en ytterligare utbildning med ett tydligt fokus på – Vad ska varje skola göra? Samt – skolans roll i det förebyggande arbetet, kopplat till skolans styrdokument.
 - Målen är;
 - att skolan ser sin roll i det förebyggande arbetet,
 - att arbeta för att förhindra att elever bli gifta mot sin vilja samt,
 - att skolpersonal får instrument för att utveckla egna handlingsplaner.
- Länsstyrelsen Östergötland har fått en förfrågan från Domstolsverket att anordna en utbildning om unga som blir gifta mot sin vilja och/eller blir utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Utbildningen kommer att vara en valbar kurs inom Domstolsakademin som har huvudansvaret för Domstolsverkets kompetensutveckling. Domstolsverket ser utifrån sin verksamhet ett behov av utbildning med ett särskilt fokus på tvångsomhändertagande av unga, migrationsrätt, familjerätt och straffrätt. Domstolsverket ansvarar för utbildningen och Länsstyrelsen Östergötland har fått i uppgift att föreslå lämpligt upplägg för kursen samt erbjuda passande föreläsare.

¹¹ Utöver detta kommer ett flertal utbildningsinsatser att genomföras, se tabell sida 20-21.

4. Myndighetsnätverk

I uppdraget att genomföra insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja ingår det att Länsstyrelsen Östergötland ska vara sammankallande för ett nätverk av statliga myndigheter. De myndigheter som ingår i nätverket har pågående eller avslutade uppdrag gällande hedersrelaterat våld och förtryck samt förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja. Flera av myndigheterna arbetar också med frågan i sitt ordinarie arbete utifrån tidigare uppdrag eller pågående.

4.1 Nätverket

I det nuvarande nätverket ingår följande myndigheter; Barnombudsmannen, Brottsoffermyndigheten, (Brottsförebyggande rådet), (Folkhälsoinstitutet), Kriminalvårdsverket, Länsstyrelsen Stockholm, Länsstyrelsen Västra Götaland, Länsstyrelsen i Skåne län, Migrationsverket, Nationellt centrum för kvinnofrid, Rikspolisstyrelsen, Skolverket, (Skatteverket), Sveriges Kommuner och Landsting, Socialstyrelsen, Åklagarmyndigheten samt Ungdomsstyrelsen¹².

4.2 Målet med myndighetsnätverket

Länsstyrelsen Östergötland har i sin projektplan för uppdraget formulerat tre mål för myndighetsnätverket:

1. *Nätverket ska skapa förutsättningar för att respektive myndighets insatser ska få större genomslag och bidra till en långsiktig förändring för berörd målgrupp.*
2. *Nätverksträffarna ska vara processinriktade och skapa förutsättningar för gemensamma insatser.*
3. *Nätverket ska träffas minst två gånger per år.*

För att uppnå målen tar arbetet med nätverket sin utgångspunkt i dessa frågeställningar som finns med som en grund vid nätverksmötena:

- *Hur kan myndighetsnätverket motverka att unga blir gifta mot sin vilja eller utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck?*
- *Vilka behov av riktade utbildningsinsatser har respektive myndighet?*
- *Hur kan myndighetsnätverket vara ett stöd i arbetet med att möjliggöra de olika insatser som behövs på den lokala/kommunala nivån?*

Träffarna med myndighetsnätverket ska vara processinriktade och skapa förutsättningar för gemensamma insatser och ska sammankallas minst två gånger per år.

4.3 Sammanfattning av nätverksmötena under redovisningsperioden

Myndighetsnätverket har sammanträtt vid två tillfällen under redovisningsperioden. Det första mötet som skedde i december 2012 fördes av Landshövdingen Elisabet Nilsson vid Länsstyrelsen Östergötland¹³. Mötet handlade om att skapa en gemensam plattform för myndighetsnätverkets

¹² Myndigheterna inom parentes är för närvarande inte aktiva i nätverket men mottager inbjudan samt minnesanteckningar från nätverket.

¹³ Närvarande myndigheter: Länsstyrelsen Östergötland, Länsstyrelsen Skåne, Länsstyrelsen Västra Götaland, Socialstyrelsen, Nationellt centrum för kvinnofrid, Åklagarmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Skatteverket, Migrationsverket och Brottsoffermyndigheten.

fortsatta arbete. Utöver detta skedde ett erfarenhetsutbyte genom att representanten från Rikspolisstyrelsen var ombedd att informera om den pågående informationskampanjen ”*Kom till oss*” som sker i samverkan med Länsstyrelsen Östergötland (se avsnitt 2). Därefter informerade Länsstyrelsen Östergötland om det informationsmöte som skett med de frivilligorganisationer som arbetar med att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck (se avsnitt 5).

Respektive myndighet hade i inbjudan fått i uppgift att förbereda en presentation som besvarade följande frågeställningar;

- *Vad som är prioriterat för 2013 gällande att unga blir gifta mot sin vilja samt motverka hedersrelaterat våld och förtryck?*
- *Hur kan myndighetsnätverket vara ett stöd i ert arbete för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja samt motverka hedersrelaterat våld och förtryck?*

4.3.1 Insatsområden

Sammanfattningsvis framkom att det pågick omfattande insatser inom området under 2013 bl.a.:

- Utbildningar både med bredd och fördjupning
- Förbättra informationen och rutiner på respektive myndighets webbplats
- Belysa området könsstämpning
- Färdigställa metodmaterial till socialtjänst och hälso-och sjukvård
- Kartlägga kompetensen inom den egna myndigheten
- Kartlägga andelen ärenden inom de olika åklagarkamrarna
- Tillgängliggöra mer lättillgänglig och översatt information från myndigheten om tvångäktenskap.
- Fördela stöd till insatser som verkar för att förebygga problematiken, både nationellt och regionalt.
- Satsa på projekt som belyser vikten av förebyggande arbete för skola och förskola.
- Genomföra uppdragsutbildningar med universitet.
- Informationskampanjen *Kom till oss*.
- Lyfta ämnet pojkar och unga män i en hederskultur.

Den andra frågan, om hur myndighetsnätverket kan vara ett stöd i arbetet för att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja samt motverka hedersrelaterat våld och förtryck, ledde till ett resonemang om hur myndighetsnätverket kan arbeta konkret men även respektive myndighets eget ansvar för frågan. I dagsläget har flera myndigheter i nätverket inga specifika uppdrag kring hedersrelaterat våld och förtryck, dock är frågan alltid aktuell inom myndigheterna. Det finns redan idag olika typer av upparbetade samarbeten men det behöver lyftas hur dessa kan effektiviseras och samordnas? Detta är ett utvecklingsområde som behöver belysas. Många av de uppdrag som existerar överlappar varandra, vilket tydligt visar att det finns ett tydligt behov av samordning mellan oss myndigheter.

Sammanfattningsvis noterades att det finns ett behov av att samordna myndigheter bättre och synkronisera arbetet, detta för att effektivisera så arbetet stämmer bättre överrens med utsattes behov av insatser. Det bestämdes därav att det fortsatta arbetet ska fokusera på att beskriva respektive myndighets uppdrag samt vad respektive myndighet planerar för insatser under nästa år, detta för att kunna se var vårt arbete överlappar samt ha möjlighet att samla våra resurser och kompetens för att nå våra mål. Ytterligare ska nätverket tillsammans definiera det som anses vara eftersatta områden och verka för en positiv utveckling tillsammans. Nätverket beslutade att åter samlas efter årsskiftet, då nya uppdrag kan ha tillkommit samt när verksamhetsplaneringen avsett vara är färdigställd.

Det andra mötet med myndighetsnätverket genomfördes i februari 2013. Länsstyrelsen Östergötland inledde med att informera om informationskampanjen samt det pågående regeringsuppdraget ”*Våga göra skillnad*” och de lärdomar arbetet ger utifrån pilotkommunerna. Ungdomsstyrelsen presenterade sin rapport ”*Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*”¹⁴.

Diskussionen tog vid kring behovet av en ökad samordning mellan myndigheterna samt möjligheten att synkronisera vårt arbete. Syftet var att se inom vilka områden det finns risk för överlappningar men även inom vilka frågor nätverket kan samla sina resurser och kompetens för att nå våra mål. Mötet kom även att handla om vad nätverket kan lyfta upp som ett gemensamt prioriterat område. Till mötet hade varje myndighet förberett svar på ett antal frågor gällande planering och uppdrag för 2013:

- *Vilka områden är eftersatta?*
- *Vilken eller vilka myndigheter är önskvärda samverkanpartner för det planerade arbetet?*
- *Vad skulle vara önskvärt att arbeta vidare med dvs. prioriterade områden?*

4.3.2 Eftersatta områden som bör prioriteras

Nedan följer en sammanställning av områden myndigheterna anser vara eftersatta och som därav bör prioriteras i det fortsatta arbetet:

- En önskan är att ta upp sex- och samlevnadsundervisning på olika språk.
- Prioritera ungdomsanstalterna för att börja arbete med frågan där samt prioritera samtal om de här frågorna, inte enbart bara för de som är dömda.
- Könstympning
- Frågan om unga som förs utomlands för att giftas bort.
- Önskvärt med mer samverkan mellan myndigheter – både när det gäller ev. egeninitierade projekt och när det gäller regeringsuppdrag.
- Behov av samverkan/samordning mellan olika departement och även inom departement när olika uppdrag planeras och formuleras.
- Satsa på samverkan och samordning även i det förebyggande arbetet.
- Satsa på arbetet med förskola och skola och se vikten med att påbörja arbetet i ett tidigt skede.
- Kartläggningen 2010 angående skyddade boenden och hedersrelaterat våld och förtryck, visade att utsatta som kommer från en hederskontext finns på alla skyddade boenden och att kompetensen inom området behöver ökas på boenden.
- Det behöver också lyftas fram att hedersrelaterat våld och förtryck inte enbart handlar om unga flickor, utan även mammor med barn, och pojkar och unga män.
- Fortsätta arbeta med den ojämna kunskapsutvecklingen i landet och vikten av kontinuerlig påfyllnad.
- Behovet av att uppmärksamma utsatta barn som ett prioriterat område, särskilt utsatta gruppers dubbla utsatthet som exempelvis hedersrelaterade problem och intellektuell funktionsnedsättning.

4.3.3 Fortsatt arbete

Myndighetsnätverket konstaterade sammanfattningsvis att området könstympning anses särskilt eftersatt och borde därför prioriteras i myndigheternas arbete i högre utsträckning. Det måste

¹⁴ ISBN 978-91-85933-63-1

betonas att det är barn som könsstympas, då könsstympning oftast sker i åldrarna 4 till 11 år (Fakta om kvinnlig könsstympning, Unicef)¹⁵. Frågan måste upp på agendan och samhället måste våga prata om att detta existerar i vårt samhälle. Det är relevant att börja med att fråga varför området könsstympning blivit ett så pass eftersatt område?

Nätverket ansåg att vi måste börja med våra egna myndigheter innan vi kan nå ut till praktikerna som möter utsatta individer. Det beslutades att myndighetsnätverket ska anordna en hearing om könsstympning, där vi bjuder in sakkunniga inom området, om hur vi ska kunna börja belysa och samtala om den här frågan. Den dagen är inte för praktikerna utan för oss myndigheter, att börja med oss själva för att belysa och diskutera frågan. Dagen kommer att genomföras den 10 september.

4.4 Myndighetsnätverkets fortsatta arbete

Under Länsstyrelsen Östergötlands arbete med myndighetsnätverket har arbetet utgått från de mål som formulerades i projektplanen. Huvudmålet är *att skapa förutsättningar för att våra myndigheters insatser ska få större genomslag och bidra till en långsiktig förändring*. Varaktigt förändringsarbete är ofta en långsiktig process. Vi kan dock redan se att nätverket resulterat i adekvata insatser till individer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, liksom till individer som har eller riskerar att giftas mot sin vilja. Framgången ligger i att insatserna planerats och genomförts i samarbete med samtliga berörda myndigheter. Insatser som fått ett större genomslag än om varje myndighet arbetar enskilt. Förhoppningsvis leder detta kortsiktiga förbättringsarbete även till långsiktig förändring. Det har dock krävts att respektive myndighet fått samtala om sin verksamhet och de uppdrag myndigheten har, samt att mötena varit processinriktade, då syftet är att komma fram till samordningsvinster och prioriterade områden som vi tillsammans kan verka för att förbättra.

Myndighetsnätverket kommer fortsätta att arbeta för att nå uppsatta målen under 2013 och ett första steg i detta är den planerade insatsen för att lyfta området könsstympning.

¹⁵ <http://unicef.se/fakta/kvinnlig-konsstympning>

5. Frivilligorganisationer

I regeringsbeslutet för det redovisade uppdraget uppmanas Länsstyrelsen Östergötlands att inhämta kunskap och synpunkter från organisationer inom det civila samhället som arbetar med frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck, mäns våld mot kvinnor och HBT-personers rättigheter¹⁶.

5.1 Bakgrund

Organisationer från det civila samhället som helhet besitter stora kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck. De har olika roller allt utifrån att ge skydd och vård till utsatta som lämnat familjen/släkten eller att ge stöd till utsatta som fortfarande bor hemma samt bedriva utbildning och opinionsbildade verksamhet. I Sverige har, till skillnad från Norge, frivilligorganisationerna varit de som tagit ett stort ansvar i frågan. I Norge tog staten tidigt över hanterandet av problemen med hedersrelaterat våld och förtryck, bl.a. med lagstiftning kring tvångsäktenskap. I Sverige pågick länge en debatt om hedersproblematik existerade. Debatten fokuserade på frågan – Vad är heder? Först på senare år har frågan – Hur gör vi? börjat diskuteras. Frivilligorganisationerna har däremot under många år arbetat med metodutveckling som myndighetsvärlden borde förvalta tillvarata och utveckla.

I rapporten ”*Heder och det civila samhället*” (Schlytter *et al.* 2011) utvärderades 22 projekt som beviljats stöd från Allmänna Arvsfonden under perioden 1997-2007. I en av rapportens slutsatser framkom att den kunskap som projekten (indirekt även organisationerna) som helhet står för är omfattande och viktig. Detta är kunskaper som den offentliga sektorn bör använda sig av. Rapporten visade på att det saknas en mottagare inom den offentliga sektorn som kan förvalta det av civila samhällets framtagna metoder och kunskap. Länsstyrelsen Östergötland vill inom ramen för uppdraget – och särskilt genom att involvera myndighetsnätverket – försöka tillvarata den kunskap och metodutveckling som sker bland organisationerna som arbetar med frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck samt unga som blir gifta mot sin vilja.

5.2 Sammankallande av frivilligorganisationer

Länsstyrelsen Östergötland har sammankallat frivilligorganisationer till ett möte för att samla in kunskap samt för ett utvecklande av ett nätverk av organisationer från det civila samhället som arbetar inom det berörda området. Till mötet kom 15 organisationer¹⁷ som under en lång tid verkat för att motverka hederrelaterat våld och förtryck. Under mötet diskuterades frågan om hur de önskade att myndigheter skulle verka för att utveckla och effektivisera arbetet?

Under mötet framkom följande:

- Att det finns ett problem med att myndigheter använder egna definitioner av heder och inte följer Regeringens definition, vilket bidrar till en splittrad syn och kan leda till att myndigheternas arbete blir ineffektivt.
- Att det finns en diskrepans mellan antal platser på skyddade boenden och antal utsatta i behov av skyddsinsats.
- Att personal på skyddade boenden ofta har bristande kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck. Det krävs akuta åtgärder för att möta det behov som finns och kunna ge adekvat hjälp till de utsatta.

¹⁶ Se regeringsuppdrag U2011/7068/UC

¹⁷ De organisationer som medverkade var; ALMAeuropa, Arosdöttrar/ABF Västerås, Falkenbergs kvinnojour/SKRUV, Kvinnors nätverk, Linnamottagningen, RFSL Ungdom, United Sisters/Fryshuset, Rädda Barnen, Riksföreningen Glöm aldrig Pela och Fadime, TRIS, Tänk Om, Varken hora eller kuvad, SKR, ATIM, Elektra.

- Att det finns för få skyddade boenden med särskild kompetens gällande hedersrelaterat våld och förtryck.
- Att organisationers metodutveckling behöver lyftas upp och förmedlas vidare till såväl myndigheter som till andra organisationer.
- Att det finns behov av en samordning av myndigheternas egna resurser.
- Att det är viktigt med rutiner på myndigheter för att kunna hantera problematiken.
- Att det förebyggande arbetet med utbildningsinsatser behöver påbörjas tidigt, redan vid förskolan.

Under mötet framkom även de behov och hinder som organisationerna möter i sitt arbete. Att även ideella inom organisationerna behöver påfyllning av sina kunskaper i frågan. Detta gäller dels de rättsliga ramarna för att ge utsatta individer rätt stöd, dels konsekvenser på individnivå av att ha varit utsatt för traumatiserande händelser. Det var också tydligt att flera verksamheter har ambitioner att starta skyddade boenden men att flera organisationer väljer att avstå på grund av bland annat okunskap och osäkerhet, beträffande vad som krävs och vilka behov som finns.

5.3 Uppföljning av organisationer från det civila samhället

Under hösten 2013 kommer Länsstyrelsen Östergötland inom ramen för uppdraget att följa upp det möte med organisationerna för att ytterligare se hur det civila samhället kan vara en tillgång i arbetet men även peka på var myndigheter behöver ta sitt ansvar och vilka konsekvenser utebliven hjälp och stöd kan innebära. Organisationerna behöver i sin tur begrunda hur de kan arbeta mer strukturerat för att påpeka brister såväl som goda exempel inom myndighetsstrukturen, gällande stöd och skydd till individer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

6. Slutreflektion

"Barns rättigheter blir tomma symboler om vuxna och myndigheter inte tar ansvar. Vuxnas rädsla för att ifrågasätta andra vuxna får aldrig väga tyngre än barns rätt till stöd och skydd".

Pernilla Leviner, Doktor i offentlig rätt

En röd tråd som Länsstyrelsen Östergötland har haft i informationsuppdraget vad gäller att informera barn och unga om deras grundläggande rättigheter, är att hela tiden tydligt visa de unga att det finns modiga vuxna som är beredda att strida för deras rättigheter och göra en bra insats i enskilda ärenden när rättigheterna kränks.

Den röda tråden finns också med i Länsstyrelsen Östergötlands utbildningsuppdrag där utgångspunkten hela tiden är att göra de vuxna som ansvarar för att barn och ungas rättigheter inte kränks, modigare. För att vuxna med ansvar för barn och unga ska våga prata om, se och agera krävs det att de ansvariga har kunskap om ungas utsatthet och om vägarna ur utsattheten. Det krävs också att de ansvariga har kännedom om andra verksamheters möjligheter och skyldigheter att erbjuda stöd och skydd, och att det finns upparbetade kontakter och rutiner när ett barn och unga behöver skydd och stöd. Länsstyrelsen Östergötland ser att det finns stora möjligheter att förebygga att ungas rättigheter inte kränks genom våra nuvarande regeringsuppdrag. Vi ser också möjligheter att tillgodose ungas rätt till stöd och skydd, i de fall när rättigheterna kränks, eller hindras av att de möter vuxna som är för rädda eller osäkra för att axla sitt ansvar.

Länsstyrelsen Östergötland ser dock att detta tydliga hinder inte är det enda hindren för att vuxna inte tar ansvar när barn och unga inte får tillgång till sina grundläggande rättigheter samt stöd och skydd när deras rättigheter kränks. De professioner som vi möter, i synnerlighet socialtjänsten som har det yttersta ansvaret för barn och unga, identifierar ett flertal faktorer som motverkar arbetet mot att barn och unga får tillgång till deras rättigheter. De faktorer som lyfts mest är det bristande mandat verksamheterna får från politiker och chefer för att arbeta med frågan, och bristande resurser. Ett faktum är att barn och ungas rättigheter kostar, men att inte synliggöra barn och unga vars rättigheter kränks, kommer i slutändan bli än mer kostsamt. Detta tydliga hinder för att kunna ta sitt ansvar för barn och ungas tillgång till sina rättigheter har Länsstyrelsen Östergötland tyvärr mindre möjligheter att påverka, det är dock viktigt att fortsätta ha utbildningar för chefer och politiker på lokal nivå, för att synliggöra behovet av delaktighet från ledning och politiker.

6.1 Hinder

När barn och unga lever i en kontext där hedersrelaterade normer är rådande, finns en uppenbar risk att barn och unga tvingas in i ett äktenskap mot sin vilja. Av den anledningen är det viktigt att regeringen tog fram en handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga ska bli gifta mot sin vilja, för att fokusera på en tydlig konsekvens som barn och unga kan utsättas för och att detta även kan leda till att barn och unga utsätts för våldtäkt på bröllopsnatten. Problemet är dock att detta resonemang enbart tar barn och ungas rätt en bit på vägen. När det gäller barn och unga generellt i samhället, finns inga krav utifrån lagen att rätten till sin kropp, sexualitet, relationer, ska kopplas till ett äktenskap. Denna fråga har blivit en fråga om ungas rätt att själva få välja vem de ska gifta sig med, men det kan uppfattas som en underliggande ton om att gifta sig ska man, men att valet ska vara ditt. Länsstyrelsen Östergötland ser ett behov av att lyfta rätten till autonomi för den unge och därmed rätten till sin kropp och sexualitet utan ett krav på vigsel, som detta resonemang, annars kan uppfattas som. Nästa handlingsplan borde fokusera på den unges rätt till relationer och sexualitet utan krav på äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelser. Förenklat

borde *rätten att själv få välja* inbegripa rätten att välja såväl partner i sam- eller enkönade äktenskap (eller äktenskapsliknande förbindelser) som att välja bort äktenskap eller dylika juridiska, samhälleliga, kulturella och religiösa relationsförbindelser. En ytterligare aspekt av detta är att det inte bara är en fråga för ungdomar som lever med hedersrelaterade begränsningar och/eller riskerar att bli bortgifta, utan en är gemensam fråga för alla ungdomar i Sverige.

7. Utvecklingsområden

När Länsstyrelsen Östergötland har arbetat med vägledningen i pilotkommunerna och även i andra kommuner, har vi också uppmärksammat att det finns områden som är eftersatta, som inte ryms inom regeringsuppdraget men som är viktiga dilemman för arbetet att motverka hedersrelaterat våld och förtryck inklusive att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja.

Projektgruppen och kompetensteamet för *"Våga göra skillnad"* har också identifierat områden som är nödvändiga att utveckla och som till viss del kan kopplas till vägledningsarbetet men som behöver genomlysas på ett djupare plan. Dessa områden har omhändertagits av Länsstyrelsen Östergötland genom de övriga uppdragen länsstyrelsen har i att förhindra och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck inklusive att unga blir gifta mot sin vilja. Det är en styrka att Länsstyrelsen Östergötland, har ytterligare uppdrag som kan ta tillvara delar av detta viktiga arbete.

7.1 Könstympning

Området könstympning är ett område som behöver utvecklas ytterligare. Länsstyrelsen Östergötland har hittills under 2012 insamlat information från målgruppen och detta arbete fortsätter under året och under 2013. Länsstyrelsen har haft ett rundabordssamtal för att samla ett underlag till jämställdhetsministern. Under utbildningskonferenser med hälso- och sjukvård har detta ämne belysts i ett antal kommuner. Det är även ett prioriterat område för myndighetsnätverket.

7.2 Pojkar och unga män

Pojkar och unga män i en hederskontext är även detta ett utvecklingsområde. När ämnet har tagits upp har fokus legat på att pojkar/unga män är förövare inom hedersområdet, dessa kan även vara offer. Svensk forskning visar att pojkar/unga män blir bortgifta (Ungdomsstyrelsen 2009).

7.3 Unga som förs ut ur landet

Unga riskerar att föras ut ur landet är det ett område som regeringen bör fokusera på. Länsstyrelsen Östergötland/kompetensteamet för *"Våga göra skillnad"* har varit involverade i flera ärenden där unga blivit utförda till familjens hemland. I dessa ärenden har vi insett hur svårt det är för UD att agera i länder där Sverige saknar tydliga samverkansavtal. Det är viktigt att detta kommuniceras till verksamheter i Sverige, för att verksamheter ska bli bättre på att skydda barn i ett tidigare skede. I de fall vi lyckats hjälpa unga tillbaka till Sverige, har insatserna utförts av frivilligorganisationer och individer med goda kontakter i de berörda länderna. Arbetet har inte främst byggts på samverkan mellan myndigheter även om det funnits engagerade personer inom de olika myndigheterna. Detta problem är något som redovisningen inte kan hantera eller lösa och bör därför ses över på departementsnivå.

7.4 Främja och förebygga i samarbete med vårdnadshavare

När det gäller arbetet med att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck samt att förhindra att unga blir gifta mot sin vilja, krävs det att samhället når vårdnadshavarna i ett främjande och förebyggande arbete. Länsstyrelsen Östergötland, ser att det viktigt att, våga prata om de frågor, som samhället vill förebygga. De positiva erfarenheter vi sett av arbetet med att ta utgångspunkt i tredje persons upplevelser av att ha blivit gift mot sin vilja, skulle vara intressant att pröva även på vårdnadshavare. Genom att reflektera kring böcker som *"Stjärnlösa nätter"*, den bok som nu tas fram av en ung flicka med egna erfarenheter av att ha tvingats lämna sin familj samt annan litteratur som berör ämnet, tillsammans med vårdnadshavare i undervisning, introduktion av nyanlända, vore det intressant att se, vilka samtal som detta leder till. Genom att vårdnadshavare

får vara en vägvisare till andra familjers dilemman och ta utgångspunkt både i vårdnadshavarnas men även de ungas beskrivning av sin upplevelse, tror Länsstyrelsen Östergötland att en viktig process kan starta. Detta arbete skulle även kunna inkludera frågor som rör skillnaden mellan att sätta gränser och begränsa barn, könsstämpning, förtryck, våld samt rätten till autonomi för barn och unga.

lansstyrelsen.se/ostergotland

Länsstyrelsen Östergötland

POSTADRESS 581 86 Linköping BESÖKSADRESS Östgötagatan 3

TELEFON 013-19 60 00 TELEFAX 013 - 10 13 81

LÄNSSTYRELSEN

ÖSTERGÖTLAND